

УДК 711.01/.09

**ФЕНОМЕН ВІДКРИТОГО МІСЬКОГО ПРОСТОРУ
ЯК СОЦІАЛЬНОГО УТВОРЕННЯ**

Гусєв М.О., аспірант,
Київський національний університет будівництва і архітектури
gusevproduction@gmail.com

Анотація. В статті розглянуті значення, функції та роль відкритого соціального простору в організації та структуруванні життя міста. Актуальним питанням є проблема соціальної взаємодії в містах а також суспільного впливу людей в міських умовах. Роль відкритого та загальнодоступного міського простору є найбільш важливою в структуруванні, організації та розвитку соціального життя міста. В статті дослідження, аналіз відкритого міського простору (як соціального утворення), сприйняття цього простору та використання його людьми дозволяє розкрити характер соціальних трансформацій, що відбуваються в межах міста. Також розглядаються деякі тенденції в розвитку відкритого міського простору як, перш за все, соціального міського простору.

Ключові слова: місто, міський простір, відкритий простір, урбаністика, історіографія, соціальне дослідження.

**ФЕНОМЕН ОТКРЫТОГО ГОРОДСКОГО ПРОСТРАНСТВА
КАК СОЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Гусєв Н.А., аспірант,
Киевский национальный университет строительства и архитектуры
gusevproduction@gmail.com

Аннотация. В статье рассмотрены значение, функции и роль открытого социального пространства в организации и структурировании жизни города. Актуальным вопросом есть вопрос социального взаимодействия в городах, а также общественного влияния людей в городских условиях. Роль открытого и общедоступного городского пространства есть самой важной в структурировании, организации и развитии социальной жизни города. В статье исследование, анализ открытого городского пространства (как социального образования), восприятие этого пространства и использование его людьми, позволяет раскрыть характер социальных трансформаций, которые происходят в пределах города. Так же рассматриваются некоторые тенденции в развитии открытого городского пространства как, в первую очередь, социального городского пространства.

Ключевые слова: город, городское пространство, открытое пространство, урбанистика, историография, социальное исследование.

**THE PHENOMENON OF OPEN URBAN SPACE
AS A SOCIAL FORMATION**

Gusiev M.O., postgraduate,
Kyiv National University of Building and Construction
gusevproduction@gmail.com

Abstract. In recent decades, we see how the statics is losing popularity, the need to meet and

be together is slowly becoming irrelevant, giving way to other formats of spatial activity of city inhabitants. People more and more scarcely gather in urban premises or in those similar to these ones, instead they move around or prefer halting for a short time. Open physical space ought to enter the foreground of establishing the social life in the city again. People are attracted to such spaces; they help them to familiarize with one another, to watch other individuals within the space, to acquire social experience. The feature of an open urban space as a social setting of existence, activity and interchange is its high attendance, liveliness, friendly over-individual atmosphere.

Open urban space must always remain a flow of events, occurrences and communications among townfolk. Open urban spaces as city social establishments can emerge and successfully operate under condition of considerate attitude of the city's administration and residents. It is important to understand that any open urban space carries important functional significance and is not just a simple element of urban architecture; it plays an essential social role in the lives of town-dwellers as well as in shaping urban identity. In addition, it forms account for tourists' insight and culture of public communication in general.

Research and analysis of open urban space as a social formation, perception of this space and its utilization by people allows you to uncover the nature of social transformations that occur within the city is made in the article. Some of the trends in the development of open urban space, above all, as a social entity are being examined.

Keywords: city, city space, open space, urban planning, historiography, social investigation.

Вступ (постановка проблеми). Протягом довгих століть міське життя характеризувалося напруженою боротьбою між приватним та публічним – полем битви був відкритий міський простір, вулиці та площі міст. В сучасному місті публічність простору перемогла. Міський відкритий простір є унікальним і важливим елементом міського планування, оскільки він сприяє чіткому розумінню його основних рис та характеру, створює неповторний образ міста. Цей простір може мати свій вимір і свої межі, які здатні трансформуватися під впливом різних факторів – соціальних, культурних та економічних.

У великих містах спостерігається послаблення інтенсивності соціальної діяльності людини. Для жителів великих міст характерними рисами поведінки можуть бути замкнутість, відокремленість від соціуму. Все це пов'язано з підвищеним нервовим впливом на людину в місті, що викликаний швидкою зміною внутрішніх та зовнішніх вражень. В зв'язку з цим, виникає необхідність аналізу відкритого міського простору як соціального утворення для підтримання міського життя в цілому. Під відкритим міським простором слід розуміти загальнодоступне місце, що прилаштовано під перебування людей, в якому відбувається будь-яка соціальна взаємодія. Відкритим міським простором може бути вулиця, площа, парк або навіть вільний простір між будинками всередині кварталу, що має щільну забудову. Іншими словами – це будь-яке відкрите місце скупчення людей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок в дослідження публічного простору міста привніс Л. Лофланд, який виділяв три типи соціальних відносин, що можуть існувати в місті – приватні, публічні та місцево-локальні (наприклад, робочі відносини). Так само Лофланд виділяє три типи місць для людей – пам'ятні (наприклад, парк, площа), знайомі місця (наприклад, продуктовий магазин, бар) та домашні території. Накладання будь-якого з вищеперерахованих типів відносин на пам'ятні місця і породжують соціальне життя у відкритому міському просторі [1].

Р. Мертон в своїх працях визначає явні функції простору та приховані, розуміння яких є надзвичайно важливим для правильної організації відкритого міського простору як соціального осередку життя. «Явні функції – усвідомлені, в той час коли приховані функції – неочікувані, а іноді навіть не свідомі» [2].

Поняттям «публічний простір» ми вдячні Х. Арентс. В її уявленнях приватний і публічний простір існували завжди, будучи обов'язковими для людської діяльності. «Поліс, а отже саме публічний простір, був місцем найсильніших та найзапекліших суперечок, в яких кожен повинен був переконливо відрізнити себе від інших словом і досягненням,

довівши, що саме він живе як один із кращих. Іншими словами, відкритий публічний простір був відведений саме для ідентифікації та індивідуальності» [3].

П. Бурдьйо в своїй роботі «Фізичний та соціальний простір» (1990) вводить таке важливе поняття, як «соціальний простір». «Фізичний простір є соціальною конструкцією та проекцією соціального простору, соціальною структурою в об'єктивованому стані» [4]. Для функціонування відкритого міського простору накладання соціальної складової на фізичний, матеріальний простір є ключовим елементом функціонування цього місця.

Мета та завдання. Тип відкритого архітектурного простору, в котрому знаходиться людина, сильно впливає на її емоційний стан та поведінку. Переживання простору пов'язане з силою впливу елементів, що утворюють простір. Ця сила впливу елементів формує кордони та форми просторів, в яких знаходиться людина, які умовно можна назвати вмістилищем для функцій людської життєдіяльності. Зазвичай відкритий міський простір може бути обмежений такими елементами, як поверхня землі, акваторія, небокрай, панорама, фасади навколишніх будівель, технічні споруди. До відкритих міських просторів можна віднести площі, вулиці, бульвари, сквери, провулки, оглядові майданчики, прогулянкові тераси та природні парки.

Відкритий міський простір спонукає до активних проявів, переживань просторових відчуттів, пов'язаних із сприйняттям простору, цей простір налаштовує людину на взаємодію з іншими індивідами а також на групові дії із ними. Можливості відкритих міських просторів роблять їх незамінними для багатьох міських функцій. В останні десятиліття ми бачимо, як статичність втрачає популярність, потреба збиратися і бути разом поступово стає неактуальною, поступаючись іншим форматам просторової активності жителів міста. Люди все рідше збираються в просторах міста або тих чи інших місцях, замість цього вони пересуваються по ним або перебувають там короткий проміжок часу. Відкритий фізичний простір має знову вийти на перший план в організації соціального життя міста. Такі простори приваблюють людей і допомагають їм вивчати одне одного, спостерігати за іншими людьми в просторі, набувати соціальний досвід. Особливістю відкритого міського простору як соціального осередку життя, активності та обміну є його висока відвідуваність, жвавість, людність, доброзичлива соціальна атмосфера.

Важливо виявити основні проблеми сучасної організації відкритого простору міст, вирішення яких дозволить покращити соціальну складову жителів міста. Завдання статті розглянути деякі основні тенденції розвитку відкритого міського простору з соціальної сторони та виявити вплив функцій цього простору на розвиток міського соціуму.

Результати досліджень. Місто як об'єкт дослідження являє собою складний та функціональний комплекс, який може бути багатосторонньо вивчений лише в фокусі перетину різних наук та дисциплін – філософії, антропології, історії, соціології, економіки, географії, етнології та багатьох інших.

Формування та історичний розвиток міського простору багато в чому визначає культурні цінності та мотиви поведінки в суспільстві. Роль публічного простору є надзвичайно важливою не лише для повноцінного життя самого міста, але і для його жителів.

Відкритий публічний простір – це, в першу чергу, великий багатовимірний простір. Він насичений безліччю соціальних та фізичних зв'язків. Людей в цьому просторі можна представити у вигляді точок. На відміну від паркової зони за містом, де точки знаходяться на великій відстані одна від одної, у міському просторі кількість цих точок набагато більша. За рахунок того, що простори набагато менші, вони більш насичені цими точками. Часто ці точки знаходяться в настільки тісному просторі, що не можуть бути розглянуті окремо, і зливаються в єдине ціле. Такий простір є найбільш цікавим, оскільки його насичення та публічність може бути кардинально різною. Зазвичай один і той же публічний простір виконує багато різних функцій – комунікативних, соціальних, транспортних, культурних.

Одною із ключових характеристик сучасних міських відкритих просторів є його можливість трансформації, а його важливими категоріями – час та дія. Простір має бути

орієнтованим на різні соціальні групи, в різний час доби може по різному функціонувати. Поліфункціональність є важливою характеристикою будь-якого вдало організованого відкритого міського простору, в якому можуть одночасно існувати основні функції разом з прихованими (латентними).

Відкритий міський простір може служити для досягнення важливих соціальних функцій – безпечного перебування у просторі, організації вільного часу та забезпечення ефективного проведення часу в цьому відкритому просторі. На рівні з цими основними функціями, існують і приховані – формування відчуття ідентичності, інтеграції людини в суспільство, соціалізації жителів міста та багатьох інших.

В своїх книгах З. Бауман тісно пов'язує питання простору і часу. Відкритий міський простір можна назвати пустотним, оскільки він фізично не наповнений. «Пустотність є абсолютно безмежним простором. Це початок всього сущого, з неї виникають ідеї і форми. Тобто форми та ідеї, що знаходяться в пустотному просторі існують лише в невиявленому вигляді» [5].

Основна роль простору в місті - соціалізуюча – жителі міста слідкують один за одним у відкритому просторі а також показують себе, що є надзвичайно важливим в процесах самоідентифікації – як особистої, так і групової. Соціальна взаємодія завжди відбувається в соціальних ситуаціях.

Надзвичайно важливою характеристикою відкритого соціального міського простору є його безпека. Цікавим є той факт, що найбільше безпека забезпечується самими людьми, а не правоохоронними органами, що слідкують за даним простором. Люди «доглядають» один за одним, відбувається соціальний контроль публічного простору, відсутність якого часто підвищує ризики для людини у місті. Джейн Джекобс пише про це: «Перш за все, необхідно зрозуміти, що громадський порядок – порядок на тротуарі або вулиці – в містах в основному забезпечується не поліцією, а складною, майже несвідомою спільнотою добровільного нагляду і стримування, що складається з простих людей. Жвава міська вулиця, як правило, безпечна, а безлюдна міська вулиця може приховувати в собі небезпеку. Магазины, бари, ресторани, як основні приклади, різним і складним чином сприяють забезпеченню безпеки на вулицях» [6].

Площі та великі відкриті простори в містах використовуються для проведення культурно-масових та спортивних заходів, для підтримання інтересу у цих просторах також можуть встановлюватися фонтани, скульптури та інші малі архітектурні форми. Але зазвичай учасниками та глядачами цих процесів стають не самі жителі міста, а в більшості – гості, перебування яких носить тимчасовий та проміжний характер. Через це створення привабливого відкритого міського простору для соціальної взаємодії між жителями має стати важливим елементом політики керівництва міста, в реалізації якого мають брати участь безпосередньо городяни.

Цікавим питанням для відкритого міського простору, що є соціально наповненим, є питання входу в публічний простір а також проблему керування публічним простором. Оскільки особистість входить в простір, який вже частково зайнятий іншими індивідами, цей простір стає непідконтрольним. Сам відкритий міський простір існує не лише у вигляді дій людей, але і як насичена сітка міжлюдських взаємозв'язків.

На превеликий жаль, сучасна культура та технології в більшості працюють на те, щоб вижити публічну сферу з життя міста – автотранспорт переносить людину з однієї локації в іншу, все частіше і частіше робота може виконуватися з місця проживання, інтернет-шопінг, домашні кінотеатри та багато чого іншого роблять різні публічні сфери абсолютно непотрібними. Соціальні зв'язки постійно слабшають, люди починають бути більш мобільними та вільними. Як наслідок – у людей зникає потреба в суспільному інтересі, який є основою всього, що відбувається у публічній сфері.

Окрім того, сучасна архітектура і форми, що виникають завдяки ній так само працюють на виживання всіх публічних сфер. Архітектура сьогодення створює такі відкриті міські простори, які повністю контролюють публічну сферу, при цьому роблять її не публічною, чистою та передбачуваною. Як приклад такого простору може слугувати типовий торговий

центр з територією навколо нього або тематичний парк розваг. В такому типі відкритих міських просторів практично немає публічності, вони не є відкритими для публіки та розділяють її фізично та символічно.

Серед відкритих міських просторів також є такі, які абсолютно не стимулюють виникнення культури спілкування та взаємодії людей, а навпаки, заважають їй. Це, в першу чергу, непривітні та «зарозумілі» простори, а також простори споживання, що тільки створюють ілюзію спільності і подібності і позбавляють людей від необхідності у взаємодії та спілкуванні.

В ідеальному варіанті, відкритий простір має бути прилеглим до найбільш поживлених районів міста, має викликати безліч асоціацій і бути доступним кожному – представникам різних соціальних, вікових та етнічних груп, що відчувають себе там цілком комфортно та безпечно.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відкритий міський простір має завжди залишатися живим простором потоків, подій, дій та комунікації жителів. Відкриті міські простори як соціальні утворення для міста можуть виникати та успішно функціонувати лише при уважному відношенні до них міської адміністрації та самих жителів міста.

Важливо розуміти, що будь-який відкритий міський простір несе важливе функціональне значення і не є лише простим елементом міської архітектури, а відіграє дуже важливу соціальну роль в житті жителів міста а також у формуванні міської ідентичності. Також відкритий міський простір формує облік міста, його уявлення у туристів та підвищує культури суспільних комунікацій в цілому.

На жаль, останнім часом спостерігається тенденція деградації відкритого міського простору – він перестає бути суспільно доступним та публічним. Поступово його займають нові будівлі, об'єкти дозвілля та торгівлі, спортивні та дитячі майданчики все частіше приватизуються, огорожуються та залишаються недоступними для всіх жителів міста. Така тенденція має сильний вплив на деградацію суспільного життя в місті. Але найчастіше відкритий міський простір та суспільне життя в містах зникають не тому що вони приватизуються та забороняються, а по тій причині, що зникають ті люди, для кого це важливо та цікаво.

В умовах відсутності будь-якої інформації про інших жителів міста відкритий міський простір стає каналом передачі інформації. Такий простір може знижувати властиві місту страхи, деякі негативні ефекти анонімності людей в містах, тим самим виконуючи комунікативну та інформаційну функцію.

Результати даних досліджень можуть бути враховані при подальшій організації відкритих просторів міст – для надання їм нових функцій, наповненні процесами та окремими об'єктами.

Література

1. Лофланд Л. Соціальні взаємозв'язки. Соціальні стратегії в суспільстві / Л. Лофланд. – М., Литкон 2017. – 119 с.
2. Мертон Р. Явні та латентні функції / Р. Мертон, В. Добренков // Американська соціологічна думка. – М., АСТ:АСТ МОСКВА:ХРАНИТЕЛЬ, 1996. – 215 с.
3. Арндт Х. Vita Activa або про діяльність життя / Х. Арндт. – СПб, Алетейя, 2000. – 437 с.
4. Бурдьйо П. Соціологія соціального простору / П. Бурдьйо, Н. Шматко. – СПб, Алетейя, 2007. – 289 с.
5. Бауман З. Текуча сучасність / З. Бауман. – СПб, Питер, 2008. – 240 с.
6. Джекобс Д. Призначення тротуарів: безпека / Д. Джекобс, А. Смірнов. – М., Логос 3 (66) 2008. – С. 3-23.

Стаття надійшла 30.05.2017